

YERSENİZ...

Yeni teknoloji ve ürünlere her dönemde karşı çıkanlar olmuştur. Bu karşı çıkışlar dini temellere dayandıkları gibi kimi zaman ideolojik ve duygusal motiflerle de süslenmiştir. Bugün de GDO karşıtları, biyoteknoloji ürünlerinin insan sağlığı ve çevre açısından olası zararlarını bilimsel platformlarda tartışmak yerine insanları korkutarak onları bu teknolojiye karşı pozisyon almaya zorluyorlar.

Bilmem size de telefon geldi mi? Geçtiğimiz aylarda, biyoteknoloji karşıtları insanları cep telefonlarından arayıp "GDO'nun zararlarını biliyorsanız 1'i tuşlayın, bilmiyorsanız GDO'nun zararlarını öğrenmek için 2'yi tuşlayın" şeklinde bir kampanya yürütüyorlardı. Bu arada, üçüncü bir seçenek verilmediğinin altını da çizmek isterim. Bu, Greenpeace'çilerin GDO'ya karşı yürüttükleri profesyonel propaganda kampanyalarından sadece birisi. İnternet üzerinden yürüttükleri kampanyalar, www.yemezler.org sayfasından görülebilir.

"Yer misin, yemez misin?" konusuna girmeden önce tarihte yaşanan "yemezler" kampanyalarına bir göz atalım isterseniz.

Daha önce de yazmıştım; son zamanlarda yerli domates, yerli patates vs. tut-

Prof. Dr. Selim Çetiner

Sabancı Üniversitesi
Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi
selim.cetiner@tarlasera.com

kunları türedi, hatta dernek bile kurdular. Tekrar hatırlatmakta yarar var: Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethedip yeni bir çağ açtığı halde hayatında hiç domates, patates, hatta milli yemeğimiz sayılan kuru fasulye bile yiyemeden bu dünyadan göçüp gitti. Zira bunların hepsi 15. yüzyılda Amerika kıtasının keşfinden sonra önce Avrupa'ya, ardından da ülkemize gelmiştir.

Sanırım domatesin ne şekilde Suriye üzerinden Türkiye'ye geldiğini daha önce yazmıştım. Bu defa da "yemezler"e güzel bir örnek teşkil ettiğinden patatese göz atalım. Altın bulmak üzere Peru'ya giden İspanyollar altın yerine patatese dönmüşlerdir. Önceleri Avrupa'da fakir aşı olarak aşığılan patates uzun yıllar süs bitkisi olarak kullanılmıştır. İspanya'dan sonra 1585'te İtalya ve İngiltere'ye, 1587'de Belçika ve Almanya'ya götürülen patatesin Fransa'ya girişi de 1600 yılı gibi olmuştur. Bununla beraber; her gittiği yerde garip, zehirli ve şeytani bir ürün olarak karşılanmıştır. O günlerde "yemezler" grubu patatesin sadece cüzama değil aynı zamanda frengiye, deri veremine, erken ölümlere, cinsel isteksizlik ve kısırlığa neden olduğunu, patatesin ekildiği her toprağı da öldürdüğünü söylüyorlardı. Patates karşıtlığı öyle bir hale gelmişti ki Fransa'nın Besancon kentinde alınan bir karar, "Kullanıldığı zaman cüzam yapan, zararlı ve ölümcül bir madde olan patatesin ekenler cezalandırılacaktır" diyordu.

Aradan bayağı bir zaman geçtikten sonra, 1771'de Besancon Akademisi, Fransız kimyacı ve botanikçi Antoine-Augustin Parmentier'e, açlığın zararlarını azaltmaya uygun bir gıda bulduğu için "Patatesin Kimyasal Analizi" isimli çalışmasına ödül verir. Evet, patates ekim yasağından yaklaşık 170 sene sonra... Ama insanlar öyle korkutulmuştur ki hâlâ patatesten uzak durmaktadırlar. Parmentier, 1785 yılında patates ekiminin teşvik edilmesi için Fransız kralı XVI. Luis'i ikna eder; Paris'in hemen dışında birkaç yüz dönümlük araziye patates eker ve etrafına silahlı nöbetçiler diker. Bu halkın ilgisini çeker. "Mademki silahlı nöbetçiler koruyor, demek ki bu önemli bir şey" diye algılanır. Bir gece, önceden planladığı şekilde Parmentier silahlı nöbetçileri çeker. Beklendiği üzere, çevredeki çiftçiler patates tarlasına girip götürebildikleri kadar patatesi çalar ve ardından da kendi tarlalarına ekerler. Bunun ardından oldukça gecikmeli de olsa Fransa'da patates ekimi artmaya başlamıştır. Bazı tarihçilere göre, Fransa'da patates ekimi bu ka-

dar gecikmeseydi 1789 Fransız Devrimi arkasında bu kadar yaygın bir halk desteğini bulamazdı.

Günümüzde ise buğday, pirinç ve mısırdan sonra dünyanın en fazla yetiştirilip tüketilen dördüncü önemli gıda bitkisinin patates olduğunu hatırlatalım. Tabii "yerseniz"...

Şimdi de aslen Etiyopya orijinli olup Yemen üzerinden önce İstanbul'a ardından da Avrupa'ya ve tüm dünyaya yayılan kahvenin geçmişindeki "yemezler"e bir göz atalım. Kahveyi İslam dünyasında ilk olarak Sufilerin kullandığı söylenir. Kahve hızla yayılır ve Mekke, Kahire ve İstanbul gibi önemli şehirlerde kahvehaneler açılır. Ne var ki Mekke Valisi Khair Bey kahvenin de şarap gibi Kuran'da yeri olmadığına karar verip, 1511 yılında kahvehaneleri kapatır. Yasağa uymayıp kahve içenleri eşeğe ters bindirip, kırbaçlatır... Önceleri bu kahve yasağı İstanbul'da da uygulanmış, Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa'nın emriyle Tahtakale'deki kahvehanelere kahve getiren gemiler yükleriyle beraber batırılmışsa da rivayete göre Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin fetvasıyla bu yasağ kaldırılmıştır.

Avrupa'ya 16. yüzyılda ulaşan patates her gittiği yerde garip, zehirli ve şeytani bir ürün olarak karşılanmıştır. O günlerde "yemezler" diyenler; patatesin cüzama, frengiye, deri veremine, cinsel isteksizlik ve kısırlığa neden olduğunu, ekildiği her toprağı da öldürdüğünü söylüyorlardı.

1 <http://whatscookingamerica.net/History/PotatoHistory.htm>

2 Pendergrast, M. 2000, Uncommon Grounds: The History of Coffee and How It Transformed Our World. Basic Books.

Kahvenin Avrupa'ya girişi Venedik tacirleri vasıtasıyla olmuştur. Ancak, Katolik rahipler kahveyi kendilerince kutsal olan şaraba rakip olarak gördüklerinden, Müslüman içeceği olan kahvenin afroz edilmesi için birçok girişimde bulunmuşlardır. Buna rağmen kahveden hoşlanan Papa VIII. Clement'in, "Bu Şeytan'ın içeceği o kadar lezzetli ki bunu sadece kafirlerin içmesi yazık olur. Onun için kahveyi kutsayarak Şeytan'ı kandıralım ve bunu hakiki bir Hıristiyan içeceği haline getirelim" diyerek kahvenin önünü açtığı söylenir.

Fransa'ya kahveyi ilk olarak Osmanlı Sefiri Süleyman Efendi'nin Paris sosyetesine tanıttığını yazıyor kitaplar. O zamanlarda malum Fransa'da Türk modası yaygın ve Türk kahvesi de egzotik bir içecek olarak kısa sürede hak ettiği tahta kuruluveriyor. Ne var ki Fransız doktorlar kahve için yapılan övgülere karşı çıkıyor ve 1679 yılında Marsilya'da buldukları beyanatta, "Dehşetle belirtmek isteriz ki; bu içecek insanları yıllardır yararlanmış oldukları şaraptan uzaklaştırmaya başlamıştır" diyorlar. Hatta genç bir doktor daha da ileri giderek kahveyle ilgili endişeleri şöyle dilendiriyor: "...kahve, beyin kıvrımlarını ve omurilik sıvısını kurutmakta, genel halsizliğe, felce ve iktidarsızlığa neden olmaktadır." Neyse; bunlardan bir süre sonra Philippe Sylvestre Dufour adında başka bir doktor 1689 yılında yazdığı bir kitapla kahveyi akıyor...

Bu arada, 1674 yılında Londra'da kadınların kahveye karşı açtıkları imza kampanyasına (Women's Petition Against Coffee) değinmeden geçmeyelim. Onlar da kocalarının kahvehanelerde saatlerce kahve içmesi sonucu iktidarsızlaştıklarını öne sürüyorlardı...

İngiliz kadınlardan söz açılmışken 1716-1718 yıllarında İngiliz Sefirinin eşi olarak İstanbul'a gelmiş olan Lady Mary Wortley Montagu'dan da bahsetmeliyiz. Hani son zaman-

larda Türkiye'nin tanıtımında epey başarılı olan Katharine Branning'in "Bir Çay Daha Lütfen" kitabında Türkiye'yi ve Türk geleneklerini anlatırken bugünle 1700'leri karşılaştıran kurgu gereği mektuplar yazdığı İngiliz Sefiresi. Konuyla ne alakası var demeyin, birlikte görelim:

Lady Mary Edirne ve İstanbul'da kaldığı iki yıl boyunca başından geçen tüm olayları, deneyimlerini İngiltere'deki dostlarına yazıyor. Yazdıkları "Turkish Embassy Letters" başlığıyla kitap haline getiriliyor. Kitaptaki 1 Nisan 1718 tarihli 32. mektupta, Lady Mary çiçek aşısını anlatıyor: "Bizde çok yaygın ve ölümcül olan çiçek hastalığı, burada aşılama dedikleri bir uygulama nedeniyle tamamen zararsız. Her sonbaharın Eylül ayında bir kadın geliyor ve 15-16 kişilik partiler halinde toplanan bir evde toplananlara aşı yapıyor... kalın bir iğne ile ceviz kabuğunda toplamış olduğu venomu damarın içine koyuyor... hiç acı vermeyen bir işlem... bunu sevgili oğluma da uygulatacağım..." Ve oğluna da İstanbul'dayken çiçek aşısı yaptırır.

Uzun hikayenin kısacası; İngiltere'ye döndüğünde Lady Mary, önce 3 yaşına gelmiş olan kızını aşılatır. Ardından 1721'deki çiçek salgını sırasında çiçek aşısının yaygınlaşması için epey bir çaba gösterir. Beklediği üzere doktorlar çiçek aşısına uzun yıllar karşı çıkarlar. Tabii kilise de "Hastalığı önlemenin Tanrının arzusuna karşı çıkmak" olduğunu ilan eder. Ancak Lady Mary yılmaz, Kral I. George'a mektup yazar. Prenses Caroline'in çocuklarının aşılanması için izin alır, çocuklar iyileşir. Ancak dar bir çevrede kabul gören aşının yaygınlaşması ve Lady Mary'nin gayretlerinin bulması kolay olmaz. Edward Jenner'in 1796'daki ilk aşı başarısından sonra dahi aşının genel kabul görmesi daha çok zaman alacaktı. Daha önce de yazdığım üzere, sadece İngiltere'de değil Avrupa'nın çoğu ülkesinde ve ABD'de de aşı karşıtı dernekler kurulmuş ve aşıya karşı kampanyalar ve protesto gösterileri düzenlenmiştir.

Aşı karşıtı kampanyaların sonu geldi sanmayın; bizde yaşanan Domuz Gribi aşısı tartışmalarının benzeri ABD'de de aynen devam ediyor. Bayraktarlarından birisi de eski Playboy güzellerinden Jenny McCarthy. Uzun lafın kısası; yeni teknolojiler ve yeni ürünlere -bunlar ne kadar önemli olurlarsa olsunlar- her dönemde karşı çıkanlar olmuştur. Bu karşı çıkışlar, dini temellere dayandırılabilirdiği gibi kimi zaman ideolojik, kimi zaman duygusal motiflerle süslenmiş ve geniş halk kitlelerinin desteği alınmaya çalışılmıştır.

"Yemezler" kampanyasında da bunu görmek mümkün. GDO karşıtı gruplar, bilimsel kanıtlar ortaya koyarak modern biyoteknoloji ürünlerinin insan sağlığı ve çevre açısından olası zararlarını bilimsel platformlarda tartışmak yerine insanları korkutarak onları bu teknolojiye karşı pozisyon almaya ve bu şekilde karar vericiler üzerinde baskı

Mary Wortley'nin tüm çabalarına rağmen 18. yüzyılda İngiltere'de çiçek aşının bile genel kabul görmesi çok uzun zaman almış, hatta aşı karşıtı dernek ve kampanyalar faaliyete geçmişti.

uygulamaya çalışıyorlar. Bunda da son derece başarılı olduklarını, Tarım Bakanlığı yetkililerinin verdikleri beyanatlarda görmeniz mümkün.

Dünyanın en sıkı biyogüvenlik mevzuatına sahip Avrupa Birliği ülkelerinin oluşturduğu, tamamen bağımsız bilim insanlarından oluşan Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi (EFSA) tarafından oluşturulan bilimsel görüşler ve yapılan yüzlerce bilimsel araştırma sonucu insan ve çevre sağlığı açısından sakıncalı bulunmayan GDO'lar dahi, bizim Biyogüvenlik Kurulu tarafından sakıncalı bulunuyor.

Ne var ki siz yeseniz de yemeseniz de, dünyada transgenik bitkilerin ekim alanı 2011 yılı sonu itibarıyla 160 milyon hektara ulaşmış, yani ekilen tarım alanlarının yüzde 11'i 17 milyon çiftçi tarafından GD soya, mısır, pamuk ve kolza ekimine ayrılmış vaziyette. Biz ise tüm GDO karşıtı beyanatlara rağmen hala kendi tekstil sanayimizin ihtiyacı olan pamuğu ve hayvancılık sektörümüz için gerekli soyayı yetiştiremediğimiz için milyarlarca dolar ödeyip GD de-ğıştirmiş ürünleri ithal edip kullanmak zorunda kalıyoruz. Yerseniz...